

Elena Dragomir

Opoziția din interior

**România și politicile CAER față de CEE
(1957-1989)**

Volumul 1

LISTA ABREVIERILOR	7
LISTA TABELELOR	11
INTRODUCERE	15
1. ROMÂNIA, CAER ȘI ÎNFIINȚAREA CEE, 1957-1962.....	21
1.1. Reorganizarea economică a continentului: CAER și CEE.....	21
1.1.1. România și înființarea CAER	22
1.1.2. Caracterul interguvernamental al CAER	29
1.1.3. Caracterul supranațional al CEE	41
1.2. Reacții est-europene față de stabilirea CEE.....	45
1.2.1. „Cele 17 teze”	46
1.2.2. Normalizarea relațiilor comerciale.....	50
1.3. CEE ca model de reformare a CAER?	57
1.3.1 Argumentele opoziției românești	59
1.3.2. Reacții ambivalente față de CEE.....	65
1.3.3. Disputa integrării CAER și analogia cu Piața Comună	66
2. ROMÂNIA ȘI COORDONAREA POLITICII ECONOMICE A CAER FAȚĂ DE PIATA COMUNĂ, 1962-1969	73
2.1. Organizarea coordonării activității comerciale față de statele capitaliste	73
2.1.1. Programul de la Praga (1962)	76
2.1.2. Programul minimal (1964)	83
2.2. Aplicarea Programului minimal	85
2.2.1. Cordonarea: realizări și neajunsuri	86
2.2.2. Noi propuneri de integrare	94
2.3. CAER și problema contactelor cu CEE	100
2.3.1. Relații comerciale bilaterale între statele membre CAER și statele membre CEE	101
2.3.2. Problema contactelor dintre CAER și CEE	108
3. ROMÂNIA, CAER ȘI POLITICA COMERCIALĂ COMUNĂ A CEE, 1969-1973.....	117
3.1 Programul Complex	118
3.1.1 Negocieri, dezbatere, controverse	119

3.1.2 Strategia României cu privire la Piața Comună.....	134
3.1.3 Adoptarea Programului Complex.....	141
3.2 România și relațiile CAER-CEE	149
3.2.1 Considerații preliminare.....	150
3.2.2 Relațiile oficiale cu CEE pe agenda CAER	153
3.2.3 CAER acceptă stabilirea de contacte cu CEE	158
3.3 România abordează CEE	169
3.3.1 Etape pregătitoare	170
3.3.2 România și schema de preferințe generalizate a CEE	175
4. ROMÂNIA ȘI NEGOCIEREA UNUI ACORD CAER-CEE, 1973-1980	189
4.1. CAER tatonează Piața Comună	189
4.1.1 O nouă abordare.....	190
4.1.2. Divergențele CAER continuă	201
4.2. Primele contacte oficiale	214
4.2.1. CAER caută o poziție comună.....	215
4.2.2. Schimbul de scrisori continuă	237
4.3. Tratativele propriu-zise	244
4.3.1. Interese comerciale divergente	245
4.3.2. Suspendarea negocierilor.....	254
5. ROMÂNIA ȘI RELAȚIILE CAER-CEE ÎN ANII '80	259
5.1. Regimul juridic al relațiilor CAER-CEE	259
5.1.1. Tipuri de acorduri și înțelegeri	259
5.1.2. Situația României.....	266
5.2. Reluarea contactelor CAER-CEE	275
5.2.1. Noi încercări de coordonare	276
5.2.2. Divergențe și compromis în CAER	280
5.3. Stabilirea relațiilor oficiale între CAER și CEE.....	289
5.3.1. Negocierea <i>Declarației Comune</i>	289
5.3.2. Reorganizarea CAER	303
5.3.3. Prea puțin, prea târziu?	309
CONCLUZII	323
REFERINȚE	327

1. România, CAER și înființarea CEE, 1957-1962

Acest capitol¹⁸ investighează poziția României cu privire la politicile CAER față de Piața Comună, în primii ani după apariția acesteia. Capitolul este structurat în trei secțiuni principale. Prima prezintă competențele diferite ale celor două organizații, accentuând caracterul interguvernamental al CAER și trecând în revistă specificul supranațional al Pieței Comune. A doua expune primele reacții est-europene față de înființarea CEE, notând ralierea României la pozițiile exprimate de Uniunea Sovietică. Iar a treia consemnează primele opozitii puternice exprimate de România în cadrul CAER cu privire la atitudinea Consiliului față de Piața Comună.

Într-o primă etapă, România s-a alăturat criticii aspre exprimate în blocul estic cu privire la CEE. La începutul anilor '60, însă, Nikita Hrușciov și alții lideri est-europeni au început să privească Piața Comună într-o lumină nouă, argumentând că aceasta putea funcționa ca model de reformare prin integrare a CAER. Propunerea a fost puternic respinsă de liderii de la București.

1.1. Reorganizarea economică a continentului: CAER și CEE

După al Doilea Război Mondial, Europa s-a văzut divizată de-a lungul Cortinei de Fier, cu lumea capitalistă occidentală, de o parte, și statele est-europene, aflate sub conducerea partidelor de factură comună, de cealaltă parte. În 1947, devenise limpede că foștii aliați nu puteau coexista. Occidentul a adoptat, în consecință, strategia de îngădare și doctrina Truman, în vreme ce în Est a fost formulată doctrina Jdanov. Colaborarea dintre Est și Vest a fost întreruptă, iar statele Europei s-au concentrat asupra dezvoltării cooperării în cadrul propriului bloc. Căile alese însă au fost diferite. Occidentul a luat drumul integrării economice supranăționale, cu limitarea treptată a suveranității statelor membre, în vreme ce statele est-europene au creat Consiliul de Ajutor Economic Reciproc, cu respectarea dreptului suveran al membrilor săi. Conform liniei dominante în istoriografie, suveranitatea în CAER era cel mult formală și posibilă numai pentru că era permisă sau tolerată

¹⁸ Secțiuni din capitolele 1, 2 și 3 au stat la baza articolului Elena Dragomir, *Breaking the CMEA hold: Romania in search of a 'strategy' towards the European Economic Community, 1958–1974*, în *European Review of History: Revue européenne d'histoire*, 2019b, DOI: 10.1080/13507486.2019.1694492.

1.1.1. România și înființarea CAER

În literatura de specialitate încă predomină idea conform căreia URSS a fost cea care a înființat CAER¹⁹ în 1949, ca reacție și contramăsură la eforturile de integrare economică și politică ale Europei Occidentale, cu precădere ca reacție la Planul Marshall, scopul său fiind acela de a-și asigura un control deplin asupra aliaților săi.²⁰ Există însă și specialiști care, pe bună dreptate, se întrebă dacă scopul pentru care CAER a fost creat a fost cu adevărat acela de a consolida, prin mijloace economice, controlul Uniunii Sovietice asupra Europei de Est și dacă nu cumva înființarea Consiliului a urmărit înlesnirea comerțului dintre statele sale membre.²¹

Stabilirea CAER a fost precedată de alte încercări de colaborare economică est-europeană, inclusiv de propunerile de creare a unor uniuni economice. Între 1944 și 1948, de exemplu, se analizase ideea înființării unei Federații Balcanice, din care să facă parte Bulgaria și Iugoslavia, posibil și Albania sau Grecia. URSS și Marea Britanie s-au opus.²² În decembrie 1946, Iugoslavia și Albania încheiaseră un acord pe trei ani, care prevedea realizarea unei largi coordonări a planurilor economice și o uniune a zonelor vamale. La 4 iulie 1947, Cehoslovacia și Polonia semnaseră un acord de cooperare economică, al cărui scop era „promovarea dezvoltării industriale și a progresului în ambele țări și evitarea investițiilor

¹⁹ Pentru alegerea și evoluția numelui acestui organism, de la „Consiliu de Coordonare” la „Consiliul de Asistență Economică Mutuală”, iar apoi la „Consiliu de Ajutor Economic Reciproc”, vezi Elena Dragomir, „The formation of the Soviet Bloc's Council for Mutual Economic Assistance. Romania's involvement”, în *Journal of Cold War Studies*, Vol. 14, Issue 1, 2012a, 34-47 și Elena Dragomir, „The creation of the Council for Mutual Economic Assistance as seen from the Romanian archives”, în *Historical Research*, Volume 88, No 240, May 2015b, 355-379.

²⁰ De exemplu, Adam Swass, *The Council for Mutual Economic Assistance. The thorny path from political to economic integration*, M.E. Sharpe, New York, London, 1989, 227; Peter van Ham, *The EEC, Eastern Europe and European Unity. Discord, Collaboration and Integration since 1947*, Bloomsbury, London, 2016 (prima ediție 1993), 35.; Lawrence R. Arosen, „The Economic Foundations of the Cold War Alliance System, 1945 to 1953”, în Michael A. Hennessey, B.J.C. McKercher (editori), *War in the Twentieth Century. Reflections at Century's End*, Westport, Praeger, 2003, 79; Vladislav M. Zubok, *A Failed Empire. The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev*, Chapel Hill, University of North Carolina Press, 2007, 78; Ruud Van Dijk (editor), *Encyclopedia of the Cold War*, vol. 1, Routledge, New York, 2008, 200; Mervyn P. Leffler, „The Emergence of an American Grand Strategy”, în Mervyn P. Leffler, Odd Arne Westad (editori), *The Cambridge History of the Cold War*, vol. 1, Cambridge University Press, New York, 2009, p. 59; Băncilă, 51, 73-75.

²¹ Ian Jackson, „Economic Development in Western and Eastern Europe since 1945”, în Klaus Larres (editor), *A Companion to Europe since 1945*, Wiley-Blackwell, Oxford, 2009, 100.

²² Branka Magaš, *The destruction of Yugoslavia. Tracking the break-up, 1989-1992*, Verso, London, New York, 1993, 29-30.

„neneceșare”. În acest sens a fost creat un comitet economic permanent, care avea opt comisii permanente menite să superviseze producția diferitelor sectoare economice. Pe baza acestui acord, cele două state intenționau să se specializeze în anumite sectoare și să-și furnizeze una alteia produsele realizate. În noiembrie 1947, Iugoslavia și Bulgaria încheiaseră un pact de prietenie și asistență mutuală, în al cărui preambul se nota dorința celor doi parteneri de a spori colaborarea economică, de a întări și lărgi comerțul reciproc, de a coordona activitatea de planificare și de a grăbi crearea unei uniuni vamale. În decembrie 1947, un acord de cooperare fusese semnat între Iugoslavia și Ungaria, care intenționau să-și coordoneze planurile economice naționale. Înțelegeri de acest fel au fost semnate în perioada respectivă și de Cehoslovacia și Ungaria sau România și Bulgaria. După cum nota Ivan Berend, coordonarea dezvoltării economice între statele Europei de Est devenise „o aspirație comună”, metodele avute în vedere pentru realizarea acestui scop fiind coordonarea planurilor naționale, coordonarea specializării în producție și realizarea treptată a unei uniuni vamale.²³

În toamna anului 1948, România a propus crearea unui cadru de colaborare multilaterală, care depășea propunerile anterioare de colaborare bilaterală și care a constituit punctul de plecare în realizarea a ceea ce ulterior s-a numit CAER.²⁴ La momentul respectiv, după cum nota Giuseppe Schiavone, se creaseră deja precondițiile colaborării multilaterale, prin existența unei rețele de tratate, acorduri, convenții și protocoale bilaterale care fuseseră încheiate între 1945 și 1948 între statele din Europa de Est, inclusiv între acestea și Uniunea Sovietică.²⁵

Noi surse de arhivă și studii recent publicate sugerează tot mai insistent că inițiativa de a crea CAER a venit de la București și că liderii români au făcut această propunere pentru a îmbunătăți relațiile comerciale dintre statele Europei de Est, în general, pentru a depăși dificultățile economice și comerciale pe care le traversa România la momentul respectiv, în special.²⁶

Într-o scrisoare adresată, la 4 decembrie 1948, Comitetului Central al Partidului Comunist al Întregii Uniuni (bolșevicii), Gheorghe Gheorghiu-Dej scria că în România s-a „primit cu mare satisfacție răspunsul dumneavoastră în care sunteți de acord cu stabilirea unei relații economice mai apropiate între URSS și țările democrației populare”. Partea română făcuse această propunere

²³ Ivan Berend, „The problem of Eastern European economic integration in a historical perspective”, în Imre Vajda, Mihály Simai (editori), *Foreign trade in a planned economy*, Cambridge University Press, 1971, 11-13.

²⁴ Dragomir, 2015b, 355-379.

²⁵ Giuseppe Schiavone, *The institutions of Comecon*, Macmillan, London, 1981, 11.

²⁶ Dragomir, 2012a, 34-47.

pornind nu numai de la ideea că țările democrației populare trebuiau să se opună Planului Marshall ca un front comun, ci și de la faptul că, „fără relații economice strânse între democrațiile populare și URSS”, problema construirii socialismului în țările democrației populare era imposibil de rezolvat. În relațiile lor cu statele capitaliste, țările democrației populare practicau un comerț izolat unele de altele, deseori concurându-se reciproc pe piețele vest-europene. Pentru că „este evident că tendința spre autarhie și izolare” a unor țări est-europene dăunează construirii socialismului și poate duce la izolarea lor politică de URSS și de celealte țări ale democrației populare, „noi considerăm absolut necesară stabilirea de relații economice mai apropiate între URSS și democrațiile populare”, nota Gheorghiu-Dej. „În opinia noastră”, continua acesta, un organism consultativ nu poate răspunde acestor sarcini. *Noi propunem crearea unui organism permanent de coordonare*, care să elaboreze forme concrete de relații economice și realizarea de planuri de colaborare economică. În finalul scrisorii, liderul român se arăta deschis unui schimb de opinii cu partea sovietică pe această temă.²⁷

Așadar, potrivit acestei scrisori, se pare că spre sfârșitul anului 1948 partea română propusese înființarea unui organism de colaborare care să asigure o mai strânsă relație comercială între țările democrației populare și URSS; acceptând ideea, Moscova a contrapropus înființarea unui organism consultativ, dar Bucureștiul, prin scrisoarea din 4 decembrie 1948 a sugerat înființarea unui organism permanent de coordonare.

Istoricul ceh Karel Kaplan pare să confirme această succesiune de evenimente. Acesta atribuie lui Viaceslav Molotov următoarea relatare privitoare la inițiativa României: „Toamna trecută [1948, n.n. E.D.], prietenii noștri români au ridicat problema unor legături mai apropiate între democrațiile populare și Uniunea Sovietică”, pe baza coordonării activității și a planurilor lor economice. Ideea fiind acceptată de Stalin, partea română a elaborat ulterior un proiect detaliat, care, fiind analizat, a fost considerat bun, iar pe baza lui a rezultat un document asupra cooperării apropiate dintre Uniunea Sovietică și țările de democrație populară.²⁸

În arhivele românești, au fost recent identificate atât proiectul inițial al părții române, cât și documentul final de constituire a CAER. Acesta din urmă a

²⁷ Scrisoarea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej către Comitetului Central al Partidului Comunist al Întregii Uniuni (bloșevicii), 4 decembrie 1948, ANIC, Comitetul Central (CC) al Partidului Comunist Român (PCR), Relații externe, Alfabetice, Dosar 6U/1944-1951, 62-63.

²⁸ Karel Kaplan, *The Council for Mutual Economic Aid, 1949-1951. Excerpts of Documents with Commentary*, Working Study No. 4, Vienna, Research Reports, *The Experience of the Prague Spring*, June 1980, 17-19, citat în Lee Kendall Metcalf, *The Council of Mutual Economic Assistance. The Failure of Reform*, Columbia University Press, New York, 1997, 19-23.

fost elaborat în cadrul conferinței de la Moscova din 5-8 ianuarie 1949, cu participarea reprezentanților din România, URSS²⁹, Cehoslovacia, Bulgaria, Ungaria și Polonia, pe baza proiectului propus de conducerea română în 1948.³⁰ Documentul de constituire a CAER nu a fost făcut public în perioada Războiului Rece, rămânând – până în ziua de azi – aproape necunoscut. Potrivit materialelor conferinței respective, deținute de ANIC, încă din 1949 statele participante au imaginat rolul CAER în mod diferit. Astfel, România urmărea să își asigure propria industrializare, prin coordonarea planurilor de import-export ale statelor membre. Neavând acces la piața occidentală, români sperau să poată obține astfel echipamente industriale din țări precum Polonia și Cehoslovacia, două state care susțineau însă teza specializării în producție, fiind de părere că România și Bulgaria ar fi trebuit să exporte materii prime în restul blocului, iar nu să întească propria industrializare.³¹

Potrivit literaturii de specialitate, CAER a fost creat cu scopul de a asigura coordonarea planurilor economice ale statelor membre pe baza specializării în producție³² sau chiar integrarea economică a acestora.³³ Comunicatul care, la 25 ianuarie 1949, anunță în *Pravda* înființarea CAER nu se referea însă în nici un fel la specializarea în producție a statelor membre. Potrivit acestui document, CAER fusese creat pentru a asigura schimb de experiență economică și ajutor reciproc între statele membre, în domenii precum obținerea de materii prime, alimente, mașini și echipamente industriale.³⁴

Documentul de constituire a CAER aduce elemente noi în această discuție, elemente foarte importante pentru înțelegerea modului în care Consiliul a funcționat mai târziu. Potrivit acestuia, CAER a fost creat pentru a asigura dezvoltarea economică a statelor membre prin „coordonarea politicilor economice” și prin „coordonarea de acțiuni” și „activități”. „Coordonarea activității economice” a statelor din Europa de Est urmărea să favorizeze „dezvoltarea principalelor ramuri ale economiei din aceste țări” și să prevină „un paralelism nejustificat în dezvoltarea diverselor ramuri ale industriei”. Deși

²⁹ Băncilă scrie totuși că „sovieticii au refuzat să apară ca și țară inițiatore a constituirii CAER”. Băncilă, 21.

³⁰ Pentru o descriere a metodologiei care a permis identificarea acestor documente în arhivă, vezi Dragomir, 2012a, 34-47 și Dragomir, 2015b, 355-379.

³¹ Dragomir, 2015b, 355-379.

³² Robert Bideleux, Ian Jeffries, *A History of Eastern Europe. Crisis and Change*, Routledge, London, 2007, 484.

³³ Cezar Stanciu, *Devotați Kremlinului. Alinarea politicii externe românești la cea sovietică în anii '50*, Cetatea de Staun, Targoviște, 2008, 35.

³⁴ Comunicatul citat în R. Szawłowski, *The System of the International Organizations in the Communist Countries*, Leiden, 1976, 48-49; Comunicatul este disponibil și în ANIC, CC al PCR, Cancelarie, Dosar 110/1949, 28.

Respect pentru oameni și cărți

Planul Marshall era menționat, din textul documentului nu reiese că organizația a fost creată ca răspuns și contramăsură față de acesta. Planul Marshall pare să fi fost un argument între altele pentru înființarea CAER, iar nu o cauză directă. „Lipsa unor legături permanente în vederea coordonării politicii lor economice, îndeosebi în domeniul relațiilor lor comerciale cu alte state, dăunează intereselor economice ale acestor țări [de democrație populară, n.n. E.D.] și ajută obiectiv monopolurile americane și engleze să utilizeze, în interesele lor, această necordonare de acțiuni”, aşa cum făceau, de exemplu, și prin intermediul Planului Marshall, arăta documentul.³⁵

Au fost planul Marshall (anunțat în 1947 și intrat în vigoare în 1948) și Organizația pentru Cooperare Economică Europeană (OCEE, înființată în 1948 cu scopul administrării Planului Marshall) o cauza imediată, directă, a creării CAER? Aceasta este o întrebare pe care studii viitoare sigur o vor aborda cu mai multă grijă, investigând ceea ce s-a întâmplat în spatele ușilor închise. De altfel, încă din 1971, Schiavone scria, pe drept cuvânt, că dorința URSS de a opune Organizației pentru Cooperare Economică Europeană un organism est-european nu poate fi considerată drept singura cauză a înființării CAER. Crearea OCEE a impulsionat, „fără îndoială”, apariția CAER, dar ea nu a fost nimic mai mult decât „un imbold ocasional pentru stabilirea unui organ de cooperare multilaterală”, pentru care toate statele din Estul Europei simțeau deja nevoie, nota acesta.³⁶ După cum se va arăta pe parcursul acestei lucrări, succesul integrării vest-europene a funcționat, pe parcursul întregii perioade a Războiului Rece, ca stimulent puternic pentru reorganizarea CAER.

Revenind la documentul de constituire, Consiliul de Ajutor Economic Reciproc a fost creat cu următoarele „sarcini principale”:

- a) Elaborarea planurilor de legături economice între statele participante, precum și coordonarea necesară a planurilor lor economice, pe baza specializării și cooperării producției;
- b) Coordonarea planurilor de import și export, în ceea ce privește mărfurile prezentând o mare importanță pentru relațiile economice ale statelor participante;
- c) Coordonarea planurilor legate de dezvoltarea relațiilor economice între statele participante, în ceea ce privește dezvoltarea transporturilor și tranzitului;

³⁵ Documentul de constituire a CAER: *Despre o strânsă colaborare economică a Uniunii Sovietice și a țărilor democrației populare*, 8 ianuarie 1949, ANIC, CC al PCR, Secția Economică, Dosar 58/1949, 14-18.

³⁶ Schiavone, 16.

- d) Elaborarea măsurilor de ajutor în caz de catastrofe naturale, precum și în caz de discriminare aplicată de țările capitaliste țărilor participante;
- e) Analizarea problemelor clearingului multilateral și ale cursurilor valutare;
- f) Elaborarea de măsuri în vederea colaborării tehnico-științifice și schimbului de experiență tehnică, realizate pe bazele cele mai favorabile (privitor la prețul de cost etc.);
- g) Supravegherea îndeplinirii planurilor trasate și a măsurilor de colaborare economică.³⁷

Se arăta în document că noua organizație avea un caracter „deschis”, la ea putând adera, cu acordul guvernelor statelor membre, și alte țări europene.³⁸ Cu privire la principiile de funcționare, se nota că țările membre participau la activitatea CAER „pe bază de reprezentare egală în drepturi”. Hotărârile se adoptau „numai cu consimțământul țării interesate”, fiecare țară putându-se declara cointeresată în orice chestiune examinată de Consiliu. Principiul rotației era și el prezent, ședințele Consiliului urmând a se ține, pe rând, în capitalele țărilor membre, sub președinția țării găzădă. La baza relațiilor mutuale se aflau interesele economice ale țărilor participante și „ajutorul mutual prietenesc”. Se preconiza colaborarea pe piețele externe blocului și se preciza că

Stabilirea unor relații economice strânse între țările democrației populare și Uniunea Sovietică, inclusiv acțiunile lor coordonate pe piața externă și menținerea de legături permanente între ele în vederea coordonării activității economice cer ca între aceste țări, odată cu acordurile bilaterale, să existe și acorduri multilaterale.

Se considera că „o astfel de colaborare economică va contribui la industrializarea și construirea cu succes a socialismului în țările democrației populare, precum și la întărirea întregului lagăr democratic”.³⁹ Pentru Vasile Luca, această formulare conținea „principiul industrializării”, fapt care

³⁷ Documentul de constituire a CAER: *Despre o strânsă colaborare economică a Uniunii Sovietice și a țărilor democrației populare, 8 ianuarie 1949*, ANIC, CC al PCR, Secția Economică, Dosar 58/1949, 14-18.

³⁸ *Ibidem*. Albania a aderat în februarie 1949, iar Republica Democrată Germană (RDG) în septembrie 1950.

³⁹ Documentul de constituire a CAER: *Despre o strânsă colaborare economică a Uniunii Sovietice și a țărilor democrației populare, 8 ianuarie 1949*, ANIC, CC al PCR, Secția Economică, Dosar 58/1949, 14-18.

Are o importanță colosală, pentru că s-a fixat totodată și linia că fiecare țară democrată trebuie să fie și industrială, că fără proletariat industrial nu se poate construi socialismul, care se poate dezvolta numai pe bază internă. S-a fixat astfel principiul industrializării și al ajutorului reciproc pentru industrializarea socialistă.⁴⁰

Deși, în timpul conferinței de la Moscova, reprezentanții Cehoslovaciei și ai Poloniei au propus specializarea în producție între statele membre și, deși acest aspect a fost menționat în documentul de constituire a CAER, pentru motive care rămân de elucidat în studii viitoare, problema specializării nu a fost menționată în *Comunicatul* publicat la 25 ianuarie 1949 în *Pravda*. Se cuvine precizat că, urmărind propria industrializare, România s-a opus ideii specializării în CAER încă de la conferința de la Moscova din ianuarie 1949.⁴¹

Analizând documentul de constituire a Consiliului, se pot recunoaște într-un fel sau altul rădăcinile celor mai importante argumente și principii pe care România le-a invocat în deceniile ulterioare, pentru a se opune specializării și integrării CAER: principiul reprezentării egale, al consensului, al părții interesate, al industrializării, al ajutorului reciproc, precum și definiția atât de dragă la București conform căreia coordonarea activității CAER însemna în primul rând coordonarea planurilor naționale.⁴² Mai mult decât atât, opunându-se, reprezentanții români au subliniat deseori că specializarea și integrarea contraveneau obiectivelor pentru care CAER a fost creat⁴³ sau că România a fost „una din inițiatoarele constituiri CAER”.⁴⁴

Este foarte important să subliniem că, deși adoptate prin unanimitate de statele participante care-și declarau interesul în chestiunea discutată, hotărârile CAER nu devineau obligatorii pentru statele membre⁴⁵, ele trebuind să fie

⁴⁰ Stenograma ședinței Biroului Politic (BP) al CC al Partidului Muncitor român (PMR), 10 ianuarie 1949, ANIC, CC al PCR, Cancelarie, Dosar 2/1949, 6-15. Vezi și Dragomir, 2012a, 44.

⁴¹ Dragomir 2015b, 355-379

⁴² Vezi, de exemplu, Elena Dragomir, „Romania's participation in the Agricultural Conference in Moscow, 2-3 February 1960”, în *Cold War History*, Volum 13, No. 3, 2013, 331-351 sau Elena Dragomir, „România și poziția CAER față de CEE. Negocierile pentru adoptarea Programului Complex, 1969-1971”, în Valentin Naumescu (coordonator), *România, Marile Puteri și Ordinea Europeană*, Polirom, Iași, 2018, 231-246.

⁴³ De exemplu, Stenograma discuțiilor dintre delegațiile României și Chinei, Beijing, 2-8 iunie 1971, în Remulus Ioan Budura (coordonator), *Relațiile româno-chineze, 1954-1975*, București, 2008, 458-459; Dan Cătănuș, „Divergențele româno-sovietice din CAER și consecințele lor asupra politicii externe a României, 1962-1963. II”, în *Arhivele totalitarismului*, Nr. 3-4/2005, 90-91.

⁴⁴ De exemplu, Cu privire la problemele colaborării economice între țările lagărului socialist susținute în Piatra CC al PCR din 5-8 martie 1963, ANIC, CC al PCR, Cancelarie, Dosar 6/1963, 51-52.

⁴⁵ Reprezentantul Poloniei făcuse o propunere în acest sens în timpul Conferinței de la Moscova din 1949, dar ea nu a fost acceptată. Dragomir, 2015b, 355-379.

Reușită în mod deosebit să fie acceptată la nivel național. De altfel, aşa s-a întâmplat și cu actul de constituire a CAER, care a fost „însușit” de conducerea Partidului Muncitoresc Român (PMR) în ședința Biroului Politic (BP) al CC al PMR din 10 ianuarie 1949.⁴⁶ Probabil aceasta este și explicația pentru care înființarea CAER a fost anunțată abia pe 25 ianuarie, la peste două săptămâni de la încheierea conferinței de la Moscova, adică după ce statele membre și-au „însușit” documentul respectiv.

1.1.2. Caracterul interguvernamental al CAER

Istoriografia domeniului trece foarte repede peste primii ani de funcționare a CAER, acordând puțină atenție procesului de luare a deciziilor în acest context. În general, se notează în trecere conținutul deciziilor luate și se insistă asupra rolului dominant al Uniunii Sovietice.⁴⁷ Sursele primare – disponibile în număr tot mai mare în ultimii ani – arată însă că interacțiunea dintre membrii CAER a fost una însemnată, că aceștia au acționat pentru a-și atinge obiectivele (conform instrucțiunilor primite de la centrul), că obiectivelor lor erau în principal comerciale (potrivit scopului pentru care Consiliul fusese creat) și că teza potrivit căreia statele membre erau simple executante ale unor ordine sovietice nu se confirmă.

Dar cum a funcționat CAER în primii ani ai existenței sale? Deși un răspuns amănunțit depășește scopul studiului de față, paginile următoare prezintă pe scurt mecanismul prin care erau luate deciziile la nivelul CAER, obiectivele organizației, interesele României, relația dintre național și supranațional, în primii ani de funcționare a Consiliului – tot atâtea elemente relevante pentru activitatea ulterioară a României în CAER.

Documentul de constituire a CAER⁴⁸ prevedea convocarea în anul 1949 a „ședințelor regulate ale Consiliului” din trei în trei luni, fără precizări legate de anii următori. Se menționa că la ședințele CAER aveau să participe câte doi reprezentanți din fiecare țară membră, pe bază de reprezentare egală și la nivelul de reprezentare decis de fiecare stat. Cei doi reprezentanți puteau fi însoțiți de câțiva consilieri era nevoie. Se prevedea înființarea unui Birou Permanent al Consiliului (cu sediul la Moscova), format din câte un delegat din fiecare țară membră. Biroul avea să fie deservit de un „aparat tehnic restrâns”,

⁴⁶ Procesul-Verbal (Protocolul) nr. 1 și Stenograma ședinței BP al CC al PMR din 10 ianuarie 1949, ANIC, CC al PCR, Cancelarie, Dosar nr. 2/1949, 2-4, 6-15.

⁴⁷ De exemplu, Costache, 19-23; Băncilă, 79-80; Schiavone, 17-19.

⁴⁸ Această intenție nu s-a materializat, însă, în 1949 fiind organizate doar două sesiuni CAER, în aprilie la Moscova și în august la Sofia. Documentul de constituire a CAER: Despre o strânsă colaborare economică a Uniunii Sovietice și a țărilor democrației populare, 8 ianuarie 1949, ANIC, CC al PCR, Secția Economică, Dosar 58/1949, 14-18.

Așadar, la ședințele Biroului Permanent al CAER participau reprezentanți la nivel scăzut din fiecare țară, în general economiști, iar la ședințele CAER participau reprezentanți la nivel înalt, de regulă, guvernamental. La conferința din ianuarie 1949 s-a stabilit că fiecare țară urma să-și trimite la Moscova, până la 25 ianuarie 1949, delegații pentru Biroul Permanent și „referenții tehnici”. România a trimis la Moscova pe Gheorghe (Gogu) Rădulescu.⁵⁰

Deși în documentul de constituire nu sunt precizate atribuțiile Biroului Permanent, acestea reies din protocolele ședințelor ținute în anul 1949. În primul rând, acest organ oferea statelor membre cadrul în care să exprime păreri, să facă propuneri și să formuleze cereri cu privire la domeniile în care CAER avea atribuții conform actului de constituire (comerț exterior, coordonarea planurilor, coordonarea producției, propria dezvoltare industrială etc.). În al doilea rând, oferea un mediu de dezbatere și negocieri. Iar în al treilea rând, elabora materiale, proiecte, planuri, propuneri, informări, rapoarte, pentru a fi înainta spre dezbatere și analiză Consiliului cu ocazia convocării ședințelor sale la nivel înalt.

Din studierea unor asemenea documente, se remarcă faptul că reprezentanții Uniunii Sovietice nu decideau singuri, iar ceilalți participanți nu erau simpli executați ai directivelor sovietice. Înainte de convocarea ședințelor Biroului Permanent, în diferite grupuri de lucru sau în discuții informale, reprezentanții permanenți în Birou sau consilierii acestora purtau discuții pe diferite teme, negociau, formulau concluzii, elaborau materiale, care apoi ajungeau în atenția membrilor Biroului Permanent cu ocazia ședințelor formale.

Pentru a ilustra această complexă interacțiune, vom oferi, pentru început, exemplul ședinței Biroului Permanent din 10 februarie 1949. În cadrul acesteia s-a discutat proiectul planului de lucru cu privire la problemele care trebuiau avute în vedere de Birou în anii 1949 și 1950. Proiectul fusese realizat de secretarul Consiliului⁵¹ pe baza materialelor conferinței din ianuarie 1949⁵² și pe baza propunerilor făcute ulterior de reprezentanții permanenti în Birou. În urma discuțiilor, planul de lucru a fost adoptat, urmând ca, în temeiul lui, Biroul să pregătească materiale despre largirea schimbului de mărfuri între statele membre; comerțul exterior al țărilor membre cu statele capitaliste; prețul mărfurilor; supravegherea îndeplinirii planurilor și a măsurilor de

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Procesul-Verbal (Protocolul) nr. 1 și Stenograma ședinței BP al CC al PMR din 10 ianuarie 1949*, ANIC, CC al PCR, Cancelarie, Dosar 2/1949, 2-4, 6-15.

⁵¹ La acel moment, funcția era deținută de A.N. Lavrișev (URSS).

⁵² Pentru o trecere în revistă a acestor propuneri, vezi Dragomir 2015b, 355-379.